

בינת זקנים

לקחי מוסר ודרך ארץ הנלמדים מפרשת השבוע מחז"ל וזקני הדורות ז"ל

מצורע - תשב"ב

פני "הכהן הגדול", ה' צב-אות, אם לא יטהר. לכן ישתדל האדם לטהר עצמו בעולם הזה, שאם לא יטהר ידחו נשמתו לחוץ עד שיטהר במשפטי גיהנם הקשים והרעים, רחמנא ליצלן. (שבט מוסר פרק כ"ז).

הנשמה נשפעת מצד החסד, גם טהרתה היא מצד החסד. ואם ח"ו נטמאה, כמו שהיה הכהן מטהר את המצורע, דכתיב "ביום טהרתו והובא אל הכהן", כן הנשמה נטהרת ע"י אשו של גיהנם כדי שתתלבן, ואח"כ עולה ע"י מיכאל, שהוא הכהן העליון המקריב נשמות של צדיקים, כדפירשו רבותינו ז"ל (חגיגה יב:), וכן פירשו בזוהר (מצורע דף נג.), וכו'. הרי שסוף הקרבת הנשמה ע"י הכהן. ואפילו שתכנס בגיהנם, והאש הוא המטהר אותה, הכוונה היא כדי שתתלבן ותטהר, כדי שיאיר בה כח החסד, אור לבן, שמשם נשפעה הנשמה, כדפירשנו. ונמצא בבחינה זו שחסד עושה הקב"ה עם הנשמה לרחוץ אותה מכתמיה כדי לתת שכר טוב, וכו'. והוא כמשל האם הרוחצת את בנה מצואתו, שגומלת חסד עמו; שאם תניח אותו בצואתו, הוא אכזריות, שיתקלקל גופו; ואע"פ שהבן בוכה ומצטער, הכל לטובתו. וכו'. וכן הקב"ה בעולם הזה נפרע מן הצדיקים ומיסרן בשבט יסורין מעט מעט, כדי שלא ירדו לגיהנם. (ראשית חכמה שער התשובה פרק ג', ע"ש עוד).

[עוד בספר ראשית חכמה (שער היראה פרק י"ג), העתיק "מסכת גיהנם" מחז"ל אשר מצא בכתב יד, ואיתא שם, וז"ל: רבי יוחנן פתח, "עוברי בעמק הבכא מעין ישיתוהו גם ברכות יעטה מורה" (תהלים פ"ד ז), מלמד שהרשע מתנדה כשם שהמצורע מתודה, ואומר "אני פלוני בן פלוני עברתי עבירה פלונית במקום פלוני ביום פלוני בפני פלוני במעמד פלוני ופלוני". עכ"ל, וכע"ז בעירובין (ט"ו ע"ש)].

וּבָא אֲשֶׁר לוֹ הַבֵּית וְהִגִּיד לַכֹּהֵן לֵאמֹר כִּנְנַע נְרָאָה לִי בְּפִית (י"ד ל"ה)

צרות עין - נדיבות: גנות צרות עין וכליות - ע"י הנדיבות יבוא למעלות גדולות "ובא אשר לו הבית", "לו" למה לוי? מי שמייחד ביתו לו (פי' שכלי תשמישו מיוחדין לו (רש"י); שרוצה להנות יחידי מכל טוב שיש לו בביתו, ואינו רוצה שיהנו אחרים עמו (רבינו גרשום - ערכין טז)), שאינו רוצה להשאל כליו, ואומר שאין לו, הקב"ה מפרסמו - כשמפנה את ביתו (הרי שהנגעים באים על צרות עין (רש"י)), (יזמא יא:).

על שבעה דברים נגעים באין: על לשון הרע, ועל שפיכות דמים, ועל שבעות שוא, ועל גילוי עריות, ועל גסות הרוח, ועל הגזל, ועל צרות העין (פי' שצרה עינו באחרים, ואינו מהנה שכניו מכליו ע"י שאלה (ש"י)), וכו'. על צרות העין, דכתיב "ובא אשר לו הבית וגו'", ותנא דבי ר' ישמעאל, מי שמיוחד ביתו לו. (ערכין טז).

[הנגעים באים על ידי עין הרע (פי' צרות עין (עץ יוסף)). אמר רבי יצחק, בנוהג שבעולם אדם אומר לחבירו "השאלני קרדומך, שאבקע בו העץ הזה", והוא אומר לו "אין לי" מעין רעה (פי' מצרות עין). (דברים רבה)]. אדם אומר לחבירו "השאלני קב חטים", ואמר לו "אין לי"; ואומר לו "השאלני קב שעורים", ואמר לו "אין לי". אשה אומרת לחברתה "השאלני נפה", והיא אומרת "אין לי". "השאלני כברה", ואומרת "אין לי". מה הקב"ה עושה? מגרה נגעים בתוך ביתו, ומתוך שהוא מוציא את כליו, הבריות רואות ואומרות "לא היה אומר 'אין לי כלום'?! ראו כמה חטים יש כאן, כמה שעורים, [קרדומות וכברות]! וכו'". [ראיתם עין רעה?! שהיה בידו, [ו]מה שהיה לו לא היה רוצה להשאל!"] מי גרם לו להפנות? על ידי שהיתה בו עין רעה. (דברים רבה)]. (ויקרא רבה י"ז ב', ודברים רבה ו' ח').

[בזה יובן מאמר רז"ל (ויקרא רבה ל"ד ח') יותר ממה שבעל הבית עושה עם העני העני עושה עם בעל הבית, שהכוונה, הבעל הבית עושה דבר מועט עם העני -

זאת תהיה תורת המצרע פיוס טהרתו והובא אל הפהו (ויקרא י"ד ב')

לשון הרע: כעובר על חמשה חומשי תורה

אמר רבי יהושע בן לוי, חמש "תורות" כתובות במצורע, "זאת תורת נגע צרעת" (ויקרא י"ג נ"ט), "זאת תהיה תורת המצורע" (שם י"ד ב'), "זאת תורת אשר בו נגע צרעת" (שם שם ל"ב), "זאת תהיה תורת המצורע" (שם שם נ"ד), "זאת תורת הצרעת" (שם שם נ"ז). "זאת תהיה תורת המצורע" - המוציא שם רע. ללמדך שכל האומר לשון הרע עובר על חמשה חומשי תורה (פי' כעובר על כל התורה (יפה תואר)). לפיכך משה מזהיר את ישראל "זאת תהיה תורת המצורע". (ויקרא רבה ט"ז ו').

[ומה לי להאריך עוד בגדולת העון המר הזה, אחרי שאמרו עליו שהוא כעובר על חמשה חומשי תורה (ויקרא רבה שם), וככופר בעיקר ח"ו (ערכין יג). וכו'. על כן מי שיש לו מוח בקדקדו, יראה תמיד לזרז את עצמו וללחום מלחמת ה' עם יצרו שלא ילכד בעון המר הגדול הזה, ואז אשרי חלקו בעולם הזה ובעולם הבא. (שמירת הלשון ח"א שער הזכירה פרק ד)].

לשון הרע - תפילה: המדבר לשון הרע אין תפילתו נשמעת עד שיעשה תשובה

בא וראה עוד כמה גדול עונש העון המר הזה (לשון הרע ורכילות), שאין מקבלין תפילתו למעלה עבור זה, כמו שכתוב בזוהר הקדוש פרשת מצורע (דף נג.) [מתורגם ללשה"ק]: מי שיש בו לשון הרע, אין תפילתו נכנסת לפני הקב"ה, כי מתעורר עליו רוח הטומאה; כיון שחזר בתשובה וקיבל עליו תשובה (פי' קיבל עליו להחזיק בתשובתו (מתוק מדבש)), מה כתוב? "ביום טהרתו והובא אל הכהן וגו'" (פי' ביום שבא להטהר ע"י תשובה, תפילתו תבוא ותעלה אל הקב"ה שהוא כהן עליון (מתוק מדבש)) "וראה הכהן והנה גרפא וגו'" (ויקרא י"ד ג').

ובזה יובן מה דכתבה התורה (ויקרא י"ג מ"ה) "וטמא טמא יקרא", ופירשו רז"ל (שבת טז). שצריך להודיע צערו לרבים ורבים יבקשו עליו רחמים. והוא מחמת שתפילתו אינו מקובל למעלה, לכן גילתה לנו התורה עצה זו במצטער זה דוקא. (שמירת הלשון ח"א שער הזכירה פרק ז').

[אתה בן אדם השואל מה יהיה עמך - כי מלאת פיך בדברים בטלים ודיבורים אסורים, באיזה פנים תעמוד לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה לדבר אתו? אל יפול לבך עליך. איעצך נא עצה שבה תציל את נפשך: קודם כל תפילה ותפילה תהרהר בתשובה ותתבונן בעצמך במה בלית כל היום, ותתחרט עליהם ותקבל עליך במחשבתך בהסכמה שלא תחזור ותשוב לדבר דברים כאלו, ואז אפשר לך לסדר תפילתך לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, וכדאיתא בזוהר הקדוש פרשת מצורע וכו' (הנזכר לעיל)].

ומובטחני שבאם תעשה כדבר הזה פעמים אחדות, לא יהיה קשה לך הדבר הזה. כי אם תתחרט למשל קודם תפילת המנחה, אז כמובן בין מנחה למעריב כבר תזהר בנפשך מדיבורים אסורים, ויועיל לך גם לאיזה שעות אחר תפילת מעריב בכח חרטה הראשונה של מנחה. וסוף יהיה שתרגיל עצמך לאט לאט להזהר מדיבורים אסורים עד שלא יהיה קשה לך לפרוש לגמרי מדיבורים אסורים. (החפץ חיים ז"ל - זכור למרים פרק כ"ד)].

עבירה - תשובה: נגעים רוחניים נעשים ע"י העבירות, ויזהר לטהר עצמו בעוה"ז, דאם לא כן ח"ו יצטרך להטהר ע"י משפטי גיהנם כדי לראות פני ה' בעוה"ב

כשם שיש נגעים גופניים הבאים בגוף האדם, כן הם הנגעים הרוחניים הנעשים מן העבירות, ופוגמים הנשמה. כשם שבנגעי הגוף ביום טהרתו והובא אל הכהן, כדכתיב בפרשת מצורע "זאת תהיה תורת המצורע ביום טהרתו והובא אל הכהן", כך אין מציאות שיכולה הנשמה לראות

להשאל לו כלי שמחזירו אח"כ, והעני עושה עמו דמצילו מנגעים. (השבט מוסר ז"ל - מעיל צדקה אות תק"ח).

[אל יאמר אדם, מדת הכילות אינו רע אחר אשר לא עשק ולא גזל את עמיתו. ורעתו רבה, כי היא יסוד לכל מדה רעה, וממנה יבוא לעשות כל דבר רע. (רבינו יונה על אבות ב' ט').]

מדת הכילות היא מדה מגונה, ובה האדם מתגנה ביותר. כי העושר הוא כבוד האדם, וכמו שאמר הכתוב (בראשית ל"א א') "ומאשר לאבינו עשה כל הכבוד", וכמו שאמרו במסכת קידושין (מ"ט:) איזהו עשיר, כל שמכבדו אותו מפני עושרו. הרי העושר הוא כבוד האדם. והעושר נראה בויתור - כאשר הוא מוציא ממון, כי מה בין העשיר ובין העני כאשר הממון הוא בביתו; אבל מעלת העושר נראה בהוצאה. ומאחר שמעלת העושר נראה בהוצאה, לכך אם הוא כלי, דבר זה הוא גנות ובזיון אליו, כי אינו רוצה בכבוד העושר, כי כל כבוד הוא אצל אחרים. ולפיכך העושר שבו הכבוד, [הוא] כאשר נראה העשירות שלו לאחרים, שהוא וותרן להם, וזהו הכבוד שהוא בעושר. (מהר"ל נתיבות עולם - נתיב הנדיבות פרק א').]

[הנדיבות היא המידה אשר יגיע בה האדם למעלות גדולות, וכשהנדיבות על דרך טובה, אז היא משוכחת מאד. ובה יגיע אל מעלות רבות בעולם הזה ובעולם הבא, כמו שנאמר (משלי י"ח ט"ו) "מתן אדם ירחיב לו ולפני גדולים ינחנו", כי עבור מתנותיו יאהבוהו מלכים ושרים וכל אדם. ואין דבר בעולם המביא את האדם לידי אהבת העולם כמו הנדיבות. וגם בעולם הבא יגיע לו גמול טוב עבור מתנתו. וכו'.

ויהיה נדיב בממונו לכתוב ולקנות ספרים ולהשאלם למי שאין לו, שנאמר (תהלים ק"ב ג') "הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד" (כתובות ג). ויהיה וותרן בזה שלא יחוש אם יתקלקלו הספרים ע"י שלומדים בהם. ועל כלי ביתו יהיה נדיב להשאל לשכניו ומיודעיו. (ארחות צדיקים שער הנדיבות, ע"ש עוד).]

יְצוּחַ הַפְּהֵן וּפְנֵי אֶת הַבֵּית בְּטָרֵם יְבֵא הַפְּהֵן לְרֵאוֹת אֶת הַנֶּגַע וְלֹא יִטְמָא כָּל אֲשֶׁר בַּבֵּית וְאַחַר כֵּן יְבֵא הַפְּהֵן לְרֵאוֹת אֶת הַבֵּית (י"ד ל"ו)

רחמי ה': התורה חסה על נכסיו הבזויים של רשע, ק"ו על ממונו החביב, וק"ו על נפש בניו ובנותיו, וק"ו על של צדיק

אמר רבי מאיר, וכי מה מטמא לו? אם תאמר כלי עציו ובגדיו ומתכותיו, מטבילין והן טהורים. על מה חסה התורה? על כלי חרסו ועל פכו (פי' פך השמן (רמב"ם)) ועל טפיו (הוא כלי קטן מאד, ופיו צר שאין יוצא ממנו אלא טפה טפה (רמב"ם)). [וכי מה מטמא בנגעים, הרשעים או הצדיקים? הוי אומר הרשעים (תורת כהנים)]. אם כך חסה התורה על ממונו הבזוי, קל וחומר על ממונו החביב; אם כך על ממונו, קל וחומר על נפש בניו ובנותיו; אם כך על של רשע, קל וחומר על של צדיק. (נגעים פרק י"ב משנה ה', ותורת כהנים מצורע פרשה ה' אות י"ב).

יסורין: ממה שחסה תורה אפילו על כלי חרס שלו, כי יודע החוטא שהעונש המגיע אליו מן השמים אינו אלא לטובתו, לכפרת עונו

כי יתן אל לבו כי נגע הבית לא מקרה היה, ולא מרעת האנשים אשר ישבו בו לפניו, כי אם חטאת היושב בו כעת - ושעל כן יסכים ויאמר "כנגע נראה לי" (ויקרא י"ד ל"ה), כלומר בשבילי - בעונו. ואז מורה הוא יתברך כי כייסר איש את בנו ה' מייסרו (ע"פ דברים ח' ה') בהראותו את מראה הנגע בביתו. והוא, כי האיש אשר לא תשיג יד שכלו כח מעשיו יתברך ורוב רחמיו בהנהגתו, כשיראה שיצוה ה' לנתוח ולנתוש ולהאביד את ביתו על מראה נגע אשר יראה בקיר, כמאמרו יתברך (ויקרא י"ד מ"ה) "ונתח את הבית את אבניו ואת עצי ואת כל עפר הבית והוציא אל מחוץ לעיר וכו'", הלא יפלא לאמר "מריה דאברהם, האם בשביל הראות בבית מראות ירקרקות או אדמדמות יתכן יצוני ה' יתברך לנתוח את ביתי עד היסוד בו?!" ומה גם אם בית גדול הוא אשר בנאו ברוב הונו. ועל כן היה אפשר כי לא יבצר ממנו מזימה והרהור לומר "אין זה כי אם כי מה האדם וביתו לפני בורא עולם, כי הכל הבל לפניו יתברך, ועל כן בשצף קצף הסתיר פניו ועל דבר קל צוה עליו להחריב את ביתו". על כן מה עשה ה' יתברך?

הורה לו טוב אחרית דבר מראשיתו (ע"פ קהלת ז' ח'), והוא, בהראותו כי בוא הכהן לראות את הבית, מטרים בואו יצוה "ופינו את הבית בטרם יבוא וכו' ולא יטמא כל אשר בבית", למען החי יתן אל לבו ואמור יאמר "על מה חס ה' יתברך? אם על כלי שטף, הלא אטבילים ויטהרו; ואם על אוכלין ומשקין, אוכלם בימי טומאתי; אך אין זה כי אם שחס הוא יתברך על פכין קטנים של חרס! ואם כן איהו, איככה אוכל לדבר ולומר כי נקל בעיני ה' לצוות להקציע את ביתי או לנתוח אותו כי מה אני או במה נחשב ממוני לפניו, כי הלא על פכין קטנים שלי חס הוא יתברך, מה יעשה על בית שלם! אך אין זה כי אם שרחמיו על מעשיו יתברך, ויודע אלקים צוותו לנתוח את הבית, כי ככה יעשה לאיש אשר לו הבית על אשר חטא על הנפש. וברוב רחמיו, אשר היה ראוי לעשות באיש - עשה בביתו, וכפר אדמתו עליו!" באופן כי צדקה תחשב לו יתברך, כי לטובת בעל הבית שפך על ביתו חמתו. (אלשיך ויקרא י"ד ל"ו).

וְנִתְּחַ אֶת הַבֵּית אֶת אֲבָנָיו וְאֶת עֲצָיו וְאֶת כָּל עֵפֶר הַבֵּית וְהוֹצִיא אֶל מְחוּץ לְעִיר אֶל מְקוֹם טָמֵא (ויקרא י"ד מ"ה)

הרחק משכן רע: גודל הנחיצות להתרחק משכן רע

"הרחק משכן רע" (אבות א' ז'), אחד שכן שבבית, ואחד שכן שבחוץ, ואחד שכן שבשדה (דרך "לא זו אף זו" קתני; לא מיבעיא שכן בבית שמצוי תמיד, אלא אפילו שכן שבחוץ, ואפילו שכן שבשדה שאינו מצוי אלא באקראי אפילו הכי צריך אתה לעשות גדר והרחקה מפניו, כי מן השדה יבוא לבית ועי"ז תלקה כותלך וכדומה (בני יהושע)). מלבד שאין הנגעים באין אלא בעונו של רשע. עוונותיו של רשע גרמו לו לסתור כתלו של צדיק. כיצד? כותל שבין רשע לבין צדיק, נראה נגע בביתו של רשע בכתלו שבינו לבין הצדיק, נמצא סותרין כתלו של צדיק בעונו של רשע. רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא אומר, אי לרשע אוי לשכנו - עוונותיו של רשע גרמו לסתור כתלו של צדיק. (אבות דרבי נתן פרק ט').

[אמרו בנדרים (ב) אל תהא רגיל אצל עם הארץ שסופו מאכילך טבלים, כלומר, להחטיאך במה שהוא חוטא. ועוד יש להתרחק משכן רע כדי שלא ישתתף עמו במפלתו; ורמז לדבר, כשבאים נגעים על הרשע בביתו וצוה הכהן לנתוח את הבית - והכותל המשותף בינו ובין שכנו, כי הכל הוא אסור בהנאה. (מגן אבות לרשב"ץ על אבות א' ז').]

נתאי הארכלי אומר, הרחק משכן רע (אבות א' ז'), לשתי סיבות: אחת, כדי שישמור מנזקי; והב', שלא ילמד ממעשיו, כי חברת הרעים תקנה פחיתות המדות. ודרך כלל אמרו נגעים (פ"ב משנה ו) או לרשע או לשכנו. וכן אמרו ז"ל (שבת סג.) אם עם הארץ הוא חסיד, אל תדור בשכונתו. ופי' בברייתא דרבי נתן (אבדר"ג שם) אחד שכן שבבית ואחד שכן שבחוץ ואחד שכן שבשדה, שאין הנגעים באים אלא בביתו של רשע, והרי עוונותיו של רשע גורמין לסתור כותלו של צדיק. ואע"פ שאין מן הדרכים התוריים להענש איש באחיו, אף כי איש בשכנו, מ"מ אף הוא ראוי ליענש בעצמו מצד חברתו עמו. ושמה תאמר "הריני נזהר מלדור בשכונתו - שהוא התחברות תמיד, אלא שאני מתחבר עמו לעניני סחורה ופרקמטיא לפעמים דרך עראי, וכיוצא באלה, לכך הוא חוזר ומזהיר "ואל תתחבר לרשע", כלומר בשום חברה בעולם. ופירש בברייתא של רבי נתן (אבדר"ג שם) אל תתחבר לרשע אפילו לדברי תורה. ובספרי המוסר אמרו, החבר רע מבקש תואנות. וכן אמרו, חברת השוטה סכנה. ואמרו ג"כ, חברת הנבל חרטה. ובדרש אבות דרבי נתן (שם) אמרו אל יתחבר אדם לרשע, שהרי מצינו יהושפט שנתחבר לאחאב ברמות גלעד, וכעס הקב"ה עליו, שנאמר (דברי הימים ב' י"ט ב') "הלרשע לעזור ולשונאי ה' תאהב", שוב נתחבר לאחזיה ופרץ ה' את מעשיו, שנאמר (שם כ' ל"ז) "בהתחברך עם אחזיהו פרץ ה' את מעשיך", וכן מצינו באמנון שנתחבר ליונדב והכשילו בעצתו. (מאירי על אבות א' ז').]

אמרו חכמי המוסר, כשתרצה לשאל על אדם, שאל למי הוא מתחבר, כי כל אדם עושה כמעשה רעהו. לפיכך יתחבר אדם לטובים, ויתרחק מחברת הרשעים הרעים. ואמר החכם, חברת הטובים - כבוד ויקר, וחברת הנבלים - קלון ובזיון. והמתחבר לטובים, דומה למי שהוא מוציא המור, אפילו שלא יתן ממנו לחבירו נהנה ממנו. והמתחבר לרשעים דומה לאדם קרוב לכבשן האש, שאם לא ישרף, יתהבהב. (ראשית חכמה שער הענוה פרק ד' [אות כ"א]).]